

Список использованной литературы

1. Вилюнас В.К. Психология эмоциональных явлений / В.К. Вилюнас. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1976. – 143 с.
2. Кузнецов М.А. Шкільні страхи: види, умови прояву та шляхи подолання / М.А. Кузнецов, І.В. Барарикіна. – Х.: ХНПУ, 2012. – 227 с.
3. Наследов А.Д. Математические методы психологического исследования. Анализ и интерпретация данных. Учебное пособие / А.Д. Наследов. – СПб.: Речь, 2004. – 392 с.
4. Олдендерфер М.С. Кластерный анализ / Олдендерфер М.С., Блэшфилд Р.К.; пер. с англ. // Факторный, дискриминантный и кластерный анализ / Дж.-О. Ким, Ч.У. Мьюллер, У.Р. Клекка и др. / Под ред. И.С. Енюкова. – М.: Финансы и статистика, 1989. – С. 139-215.
5. Резнікова О.А. Адаптаційна трансформація психологічного захисту особистості студента: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Резнікова Олена Анатоліївна. – Х., 2010. – 229 с.
6. Рейковский Я. Экспериментальная психология эмоций / Я. Рейковский ; пер. с польск. – М.: Прогресс, 1979. – 392 с.

References

1. Vilūnas V.K. Psihologiā emocijonal'nyh āvlenij / V.K. Vilūnas. – M.: Izd-vo Mosk. un-ta, 1976. – 143 s.
2. Kuznĕcov M.A. Škil'ni strahi: vidi, umovi proāvu ta šlāhi podolannā / M.A. Kuznĕcov, Ī.V. Bararikina. – H.: HNPU, 2012. – 227 s.
3. Nasledov A.D. Matematiĕskie metody psihologiĕskogo issledovaniā. Analiz i interpretaciā dannyh. Uĕbnoe posobie / A.D. Nasledov. – SPb.: Reĕ', 2004. – 392 s.
4. Oldenderfer M.S. Klasternyj analiz / Oldenderfer M.S., Blēšfild R.K.; per. s angl. // Faktornyj, diskriminantnyj i klasternyj analiz / Dž.-O. Kim, Ā.U. M'ūller, U.R. Klekka i dr. / Pod red. I.S. Enūkova. – M.: Finansy i statistika, 1989. – S. 139-215.
5. Reznikova O.A. Adaptacijna transformaciā psihologiĕsnogo zahistu osobistosti studenta: dis. ... kand. psihol. nauk : 19.00.07 / Reznikova Olena Anatoliivna. – H., 2010. – 229 s.
6. Rejkovskij Ā. Ėksperimental'naā psihologiā emocij / Ā. Rejkovskij ; per. s pol'sk. – M.: Progress, 1979. – 392s.

УДК 37.017

ВИЗНАЧАЛЬНІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЧИННИКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДУХОВНО-ЦІННІСНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА

В.В. Лаппо⁵

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки і психології Коломийського інституту Державного вищого навчального закладу «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
e-mail: lappo30@mail.ru

ВЕДУЩИЕ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ДУХОВНО-ЦЕННОСТНОЙ СФЕРЫ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТА

В.В. Лаппо

кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры педагогики и психологии Коломыйского института Государственного высшего учебного заведения «Прикарпатский национальный университет имени Василя Стефаника»

MAIN PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS OF STUDENT'S PERSONALITY SPIRITUAL SPHERE IMPROVEMENT

V.V. Lappo

PhD in Pedagogy, associate professor of pedagogy and psychology chair, Kolomyia Institute of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

Стаття присвячена проблемі виховання духовних цінностей в умовах вищої школи. Визначено основні підходи до інтерпретації провідних понять духовної царини людського буття. Проаналізовано теоретичне підґрунтя духовного розвитку особистості в період здобуття майбутньої професії. Визначено зміст провідних

⁵ © Лаппо Віолетта Валеріївна, 2014

Ліцензується на умовах Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0)

етапів педагогічного процесу, що сприяють утвердженню системи духовних цінностей особистості. Розкрито педагогічні умови, що спрямовані на підвищення ефективності процесу виховання в освітньому осередку ВНЗ.

Ключові слова: *духовність, духовні цінності, студентська молодь, вища школа, процес виховання.*

Статья посвящена проблеме воспитания духовных ценностей в условиях высшей школы. Определены основные подходы к интерпретации ведущих понятий духовной сферы человеческого бытия. Проанализированы теоретические основы духовного развития личности в период получения будущей профессии. Определено содержание ведущих этапов педагогического процесса, способствующих утверждению системы духовных ценностей личности. Раскрыты педагогические условия повышения эффективности процесса воспитания в образовательной среде вузов.

Ключевые слова: *духовность, духовные ценности, студенческая молодежь, высшая школа, процесс воспитания.*

The article deals with the spiritual values education in terms of high school. The main approaches to the interpretation of the leading concepts of spiritual realms of human existence have been determined. Theoretical basis for spiritual development of the personality in the period of getting future profession has been analyzed. The content of the leading stages of the educational process that promote spiritual values of the individual. The idea that spiritual self-improvement of high school teachers significantly impacts on educational process effectiveness increasing in the educational center of higher educational institution has been substantiated.

Keywords: *spirituality, spiritual values, students, high school, educational process.*

Сучасний етап розвитку незалежної української держави вимагає докорінного переосмислення змісту вищої освіти, орієнтованого на формування нової духовно збагаченої генерації фахівців. Досягнення означеної мети відбудеться за умови формування світоглядної культури студентів як системи знань і переконань щодо навколишнього світу та свого місця у ньому, кристалізації життєвих принципів особистісного буття, вироблення вміння обстоювати їх на практиці, виховання толерантності, поваги до людей, які мають інші світоглядні цінності.

До проблем формування духовної сфери особистості зверталась низка вітчизняних і закордонних науковців. Зокрема Ю.В. Шаровим досліджено роль духовних потреб в моральному розвитку особистості, І.Д.Бехом вивчаються особливості становлення духовної картини світу у юнацький період життя, Н.Є.Шурковою запропоновано шляхи формування духовних потреб у старшому шкільному віці. Науковий доробок В.В.Вербівця, К.О. Ефименко, А.О. Ярошенко розкриває процес духовного розвитку майбутніх фахівців в осередку педагогічного вузу. Проблема духовного розвитку сучасного студентства стала предметом наукових пошуків Г.П. Міхеевої, В.А. Матусевич, Е.Л. Руднєвої та ін.

Дослідження джерельної бази засвідчують, що науковці одноставно визнають пріоритетність духовної царини в особистісній характеристиці людини й доводять – саме освітня система здатна забезпечити оптимальні умови для духовного розвитку зростаючого покоління. Відтак вища школа повинна сконцентрувати свій педагогічний потенціал на духовній парадигмі професійного становлення студентства. Водночас спостерігаються певні розбіжності у визначенні окремих компонентів, які утворюють «ядро» духовного світу особистості. Саме це, на наш погляд, зумовило невизначеність провідних чинників формування духовної сфери особистості в умовах університетської освіти.

Мету нашого дослідження вбачаємо у конкретизації компонентів духовного світу людини та педагогічних чинників, що сприятимуть їх формуванню впродовж навчання у ВНЗ.

Поняття «духовно-ціннісна сфера особистості» охоплює систему установлень, що визначають моральну, інтелектуальну та естетичну спрямованість людського буття.

Саме духовно-ціннісна сфера містить ідеали, цілі, переконання, устремління особистості, що знаходять свій прояв у продуктивній духовній діяльності: перетворенні світу, пізнанні, ціннісній рефлексії, творчій самореалізації тощо.

У духовно-ціннісній сфері особистості зазвичай виокремлюють три взаємопов'язані компоненти:

1) духовні потреби (потреба у пізнанні та самопізнанні, спілкуванні та творчості, самовизначенні та самореалізації);

2) емоційно-ціннісні смисли (цінніснозначущі цілі й установлення професійної діяльності, ціннісне ставлення до світу, творча свобода і свобода вибору як професійна і особистісна цінність);

3) готовність до вибору у сфері духовної діяльності (творча активна позиція, осмислене перетворення свого образу «Я», самоосвіта, коло спілкування, побудова та реалізація власної моделі духовних цінностей як системи особистих і професійних смислів).

Ефективне формування духовно-ціннісної сфери у процесі здобуття вищої освіти забезпечується низкою педагогічних чинників, що становлять комплекс заходів, які реалізуються у навчально-виховному процесі задля досягнення певної освітньої мети.

Підґрунтям до визначення педагогічних чинників формування духовно-ціннісної сфери особистості слугували положення гуманістичної психології та концептуальні засади ціннісного підходу освітньої системи.

В якості первинного чинника було виокремлено ціннісні орієнтації самого педагога. Позаяк саме педагог має стати авторитетом для студентів як суб'єкт спілкування і спільної діяльності та безпосередньо впливати на створення й утвердження життєвих орієнтирів своїх вихованців. Педагог, який отримав заслужену повагу і довіру здатен привернути увагу студентської аудиторії до питань духовного змісту, зародити бажання духовного поступу, надати фахову підтримку у розв'язанні проблем духовного виміру.

Другим чинником виступає організація індивідуально - диференційованої роботи зі студентами, що базується на повазі до індивідуально-особистісних, світоглядних й ціннісно-орієнтаційних позицій кожного студента. Здійснення індивідуально-диференційованого підходу уможливується завдяки урізноманітненню форм, методів і засобів організації співпраці викладачів і студентів. Прикладом може слугувати проектувальна діяльність зі зростаючим ступенем активності, самостійності та незалежності творчої індивідуальності кожного студента.

Третій чинник – стимуляція до пошуку способів самопізнання і самовизначення студентів, формуванні в них усвідомлення того, що самопізнання, самоактуалізація становить сенс життя людини. При цьому самопізнання інтерпретується як знання і розуміння суб'єктом самого себе і є підґрунтям для становлення Я - концепції на когнітивному, емоційному, оціночно-вольовому рівнях. Самопізнання необхідно для визначення наявних особистісних якостей, здібностей і схильностей. Психологічна сутність самовизначення особистості полягає в свідомому акті виявлення та утвердження власної позиції в проблемних ситуаціях. Самовизначення є провідним механізмом набуття та прояву людиною внутрішньої свободи.

Четвертий чинник – формування здатності до ціннісної рефлексії. Адже кожна людина спільно зі своїм поколінням включається в процес освоєння, пізнання й самостійного дослідження вже накопиченого духовного досвіду і ціннісного багажу. Рефлексія – це роздуми повні сумнівів, протиріч, непорозумінь. Ціннісна рефлексія надає особистості свободу в процесі інтеріоризації духовних цінностей на рівні вибору, оцінювання та дії. Наприклад, особиста перспектива очікування радості породжує стан емоційного піднесення, мобілізує духовні сили студентів.

П'ятий чинник – опора на суб'єктивний досвід студентів. Суб'єктивний досвід визначається як структура життєвих сенсів, певних правил самоорганізації їх внутрішнього світу, у формі особистісних світоглядних диспозицій, ціннісних орієнтацій.

Шостий чинник полягає у наданні студентам свободи вибору. Позаяк свобода уособлює здатність людини мислити, діяти, здійснювати вчинки, спираючись на власні спонуки, інтереси й цілі. Особистість як носій свідомості і волі, може розвиватися тільки довільно, у вільному виборі життєвих пріоритетів, системи цінностей, поведінки та кола спілкування. У нашому дослідженні свобода вибору тлумачиться як можливість вільного спілкування не лише для обміну інформацією, а й для «зараження» позитивно-емоційною налаштованістю.

Сьомий чинник – активне включення у проектувальну діяльність. Це пояснює тим, що прилучення до людської культури і досвіду, духовних цінностей та ідеалів, накопичених і вистражданих людством все одно недостатньо для справжнього розвитку духовної сутності окремої людини. Відтак потрібні заходи орієнтовані на свідому індивідуальну послідовну реконструкцію просторово-часового континууму, в якому особистість реалізує сама себе за допомогою проектувальної діяльності (моделювання власних програм самозмінювання та саморозвитку). Активна проектувальна діяльність студентів здійснюється при створенні моделей пріоритетних духовних цінностей як системи особистих і професійних смислів. У самій моделі спочатку закладені три групи духовних цінностей – цінності переживання, цінності відносин, цінності творення, за якими студентам необхідно виконати ранжування своїх ціннісних пріоритетів та розташувати ці три групи цінностей у вигляді «піраміди», пояснивши свої ціннісні уподобання. При створенні моделі духовних цінностей студентам варто працювати за запропонованим допоміжним алгоритмом:

Перший етап – ціннісний аналіз:

1. Визначити пріоритети у певній групі цінностей.

2. Обґрунтувати ціннісний сенс свого вибору.
3. Визначити переваги даного вибору.
4. Визначити негативні наслідки вибору.
5. Зробити загальний висновок, які саме цінності будуть слугувати в якості особистісних і професійних пріоритетів.
6. Позначити розстановку пріоритетних цінностей у вигляді «піраміди» (заповнюється, коли всі три групи цінностей опрацьовано за пунктами 1-5).

Другий етап – ціннісна рефлексія (визначення перспектив):

1. Скласти прогнозований психологічний портрет особистості, якому відповідає таке розташування.

2. Визначити особисті переваги, які обирає студент, наближаючись до складеного портрету.

Третій етап – активна рефлексія:

1. Визначити перелік пріоритетних засобів для досягнення виокремлених особистісних якостей.

2. Проаналізувати чинники, що заважають їх досягти.

3. Виявити чинники, що сприятимуть їх досягненню.

4. Спробувати встановити часові межі для досягнення поставленої мети.

Проективна діяльність не обмежується моделюванням бажаних перспектив. На шляху самовдосконалення студенти мають отримати фахову допомогу від своїх старших наставників – педагогів ВНЗ. При цьому необхідно з'ясувати й активізувати методи і прийоми виховання, що будуть ефективними саме для певної студентської групи чи окремого студента.

В означеному контексті перспективним вбачається використання генетико-моделюючого методу виховання, що передбачає формування здатності студента усвідомлювати себе як особистість, прийняти цінність іншої людини, виробити досвід самостійно вирішувати проблеми через використання ефекту генерації (сприяння внутрішньому процесові генерування знань-суджень морально-духовного змісту) та ефекту присутності педагога (впливу педагога своєю сутністю, своїми духовними надбаннями), через культивування зворушливого виховного впливу, що базується на таких феноменах, як совість, любов до інших, усвідомлення свого «Я».

Духовної домінанти у навчальному процесі можна досягти за умови ширшого використання методів суб'єктизації знань (переконання, навіювання, прикладу), методів стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності та прийняття й реалізації отриманих знань (створення ситуацій новизни, опори на життєвий досвід, створення ситуацій успіху, диспуту, дискусії), методів стимулювання обов'язку й відповідальності щодо навчання (висунення вимог, привчання до виконання вимог, заохочення до виконання вимог і обов'язків, створення виховних ситуацій під час навчання, оперативний контроль за виконанням вимог), інтерактивних методів (аналізу конкретних ситуацій, інциденту, проектів, дидактичних ігор: імітаційних, операційних, інсценізаційних, психодраматичних), евристичних методів (брейн-стормінгу, методу ліквідації проблемних ситуацій тощо). Вони уможливають діалогічну взаємодію всіх учасників навчально-виховного процесу, позбавляють від примусу, сприяють усвідомленню студентами сенсу професійної підготовки та самоусвідомленню себе як особистості, активізують творчу діяльність (колективну, індивідуальну).

Сприяння сходженню студента на якісно новий рівень духовно-ціннісного вдосконалення реалізується за умови гуманізації освітнього процесу вищого навчального закладу. Формування духовно-ціннісної сфери особистості студента набуде ефективності за умови авторитетності педагогічного колективу ВНЗ, індивідуально-диференційованої взаємодії з студентською аудиторією, стимуляції до пошуку способів самопізнання і самовизначення, стимулювання до ціннісної рефлексії, опори на суб'єктивний досвід студентів, надання свободи вибору і міжособистісного спілкування, активного включення у проектувальну діяльність, яка відбуватиметься при залученні різноманітних методів виховного впливу.

Подальшого дослідження й уточнення потребують форми організації педагогічного впливу в межах освітнього процесу вищого навчального закладу, які спроможні сприяти подальшому розвитку духовно-ціннісної сфери особистості студента впродовж його фахової підготовки.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. / І.Д. Бех. – К.: Академвидав, 2012. – 256 с.
2. Вербець В.В. Соціально-педагогічний моніторинг у вузі: методологія, методика, організація: Монографія / В.В.Вербець – Рівне: Вид-во РДГУ, 2002. – 309 с.

3. Ефименко Е. А. Студенческий возраст как наиболее сензитивный период формирования духовных ценностей будущей профессиональной деятельности / Е.А. Ефименко // Известия РГПУ им. А.И. Герцена. 2008. №88. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/studencheskiy-vozrast-kak-naibolee-senzitivnyy-period-formirovaniya-duhovnyh-tsennostey-budushey-professionalnoy-deyatelnosti> (дата обращения: 09.01.2014).

4. Сухомлинська О.В. Духовно-моральне виховання дітей та молоді в координатах педагогічної науки і практики: (виступ на Загальних зборах АПН України 07.12.05) [Електронний ресурс] / О.В. Сухомлинська // <http://www.apsu.org.ua/index2.html> (дата звернення: 09.01.2014).

5. Щуркова, Н. Е.. Практикум по педагогической технологии / Н. Е. Щуркова; Педагогическое общество России. – М.: Наука, 1998. – 249 с.

6. Ярошенко А.О. Соціоморальне виховання та зміна ціннісних орієнтацій курсантів при вивченні соціально-гуманітарних дисциплін / А.О.Ярошенко // Нове в навчальному процесі. – К.: Київський інститут військово-повітряних сил. – 1999. – С.27-35.

References

1. Вех I.D. Osoby`stist` u prostori duxovnoho rozvy`tku : navch. posib. / I.D. Vex. – К.: Akademvy`dav, 2012. – 256 s.

2. Verbecz` V.V. Social`no-pedagogichny`j monitory`ng u vuzi: metodologiya, metody`ka, organizaciya: Monografiya / V.V.Verbecz` – Rivne: Vy`d-vo RDGU, 2002. – 309 s.

3. Efy`menko E. A. Studenchesky`j vozrast kak nay`bole senzy`ty`vnyj pery`od formy`rovany`ya duxovnyh cennostej budushhej professy`onal`noj deyatel`nosti` / E.A. Efy`menko // Y`zvesty`ya RGPU y`m. A.Y`. Gercena. 2008. #88. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/studencheskiy-vozrast-kak-naibolee-senzitivnyy-period-formirovaniya-duhovnyh-tsennostey-budushey-professionalnoy-deyatelnosti> (data obrashheny`ya: 09.01.2014).

4. Suxomly`ns`ka O.V. Duxovno-moral`ne vy`xovannya ditej ta molodi v koordy`natax pedagogichnoyi nauky` i prakty`ky`: (vy`stup na Zagal`ny`x zborax APN Ukrayiny` 07.12.05) [Elektronny`j resurs] / O.V. Suxomly`ns`ka // <http://www.apsu.org.ua/index2.html> (data zvernennya: 09.01.2014).

5. Shhurkova, N. E.. Prakty`kum po pedagogy`cheskoj texnologiy` / N. E. Shhurkova; Pedagogiy`cheskoe obshhestvo Rossy`y`. – М.: Nauka, 1998. – 249 s.

6. Yaroshenko A.O. Sociomoral`ne vy`xovannya ta zmina cinnisny`x oriyentacij kursantiv pry`vy`vchenni social`no-gumanitarny`x dy`scy`plin / A.O.Yaroshenko // Nove v navchal`nomu procesi. – К.: Ky`yivs`ky`j insty`t vijs`kovo-povitryany`x syl. – 1999. – S.27-35.